

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні

ПОЛУЕКТОВА АНАСТАСІЯ ЮРІЇВНА

УДК 811.163.1'01'342.8'367.6

**АКЦЕНТНІ ВІДМІННОСТІ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ
ТА ПРИСЛІВНИКІВ У ВИДАННІ
«ГРАМАТИКИ» М. СМОТРИЦЬКОГО
1619 р. (ЄВ'Є) ПОРІВНЯНО З ВИДАННЯМ 1648 р. (МОСКВА)**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Працю виконано на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету ім. Петра Могили.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Пономаренко Сергій Сергійович,
докторант кафедри журналістики
Чорноморського національного університету
ім. Петра Могили

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Винницький Василь Михайлович,
професор кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка

кандидат філологічних наук, доцент
Зинякова Анжеліка Анатоліївна,
доцент кафедри української мови і літератури
Миколаївського національного університету
ім. В. О. Сухомлинського

Захист відбудеться «11» червня 2019 р. о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.172.01 Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, вул. Грушевського, 4) та на офіційному сайті установи (www.inmo.org.ua/svt/anons-zaxistiv.html).

Автореферат розіслано «04» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор філологічних наук, професор

Т. В. Радзівська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Одним з найважливіших чинників, що організує та оформлює слово в мові, є словесний наголос, за допомогою якого можна з'ясувати лексико-семантичні та граматичні особливості стародавніх текстів. Учення про наголос у слов'янських мовах має свою історію. У східних слов'ян перші пам'ятки, що фіксували наголошення слів, з'явилися у XIV ст. Уже з другої половини XVI до кінця XVIII ст. у стародруках наголос у словах почав позначатися систематично. Поняття про просодію як учення та розділ граматики розкривається в стародавніх пам'ятках, наприклад, у «Граматах» Л. Зизанія 1596 р. і М. Смотрицького 1619 р.

Проблеми акцентології, які охоплюють різні рівні мови, здавна цікавили багатьох лінгвістів. У славистиці акцентуацію слів та їхніх слівформ досліджують і в історичному аспекті. Останню чверть XIX ст. можна вважати початковим періодом наукового зацікавлення акцентологічною проблематикою. Дослідженням слов'янського наголосу з кінця XIX ст. займалися Р. Брандт, О. Соболевський, П. Фортунатов, В. Ягич, О. Потебня та інші.

На сьогодні українська історична акцентологія має вагомий досягнення завдяки працям О. Потебні, І. Огієнка, Л. Булаховського, З. Веселовської, В. Складенка, В. Винницького, І. Гальчука та ін. Крім того, вагомий внесок у дослідження проблем слов'янської акцентології зробили зарубіжні лінгвісти: Г. Гірт, Ф. де Сосюр, Х. Станг, Є. Курилович, А. Лескін, А. Мейє, Н. ван Вейк, О. Шахматов, В. Дібо, А. Залізняк, В. Колесов, Р. Булатова, С. Ніколаєв, Г. Замятіна та ін.

Система наголосів української мови, як й інших східнослов'янських, сформувалася на ґрунті пізньопраслов'янської мови.

У сучасних акцентологічних працях досліджено становлення акцентної норми у зв'язку з історичним розвитком мови (В. Складенко, З. Веселовська, В. Винницький, І. Гальчук), розглянуто теоретичні питання системи наголошення в порівняльно-історичному аспекті (Л. Булаховський, В. Складенко), представлено синхронічні дослідження наголосу літературної мови (Л. Булаховський, З. Веселовська, В. Винницький). Важливим залишається й вияв закономірностей наголошування різних частин мови (В. Складенко, В. Винницький, М. Погрібний), пояснення лексико-граматичних функцій наголосу, висвітлення питань діалектного наголосу (П. Чучка, Г. Кобирино, К. Іваночко). Важливою частиною сучасних порівняльно-історичних досліджень у галузі акцентології вважаємо комплексний аналіз

акцентних відмінностей у перших друкованих східнослов'янських пам'ятках (І. Огієнко, С. Пономаренко).

Невід'ємною складовою вивчення історії українського наголосу є акцентна система, яку відбивають давні, написані церковнослов'янською або староукраїнською мовами пам'ятки. У пропонованому дослідженні система староукраїнського і староросійського наголосів розглядається в порівняльно-історичному та зіставному аспектах. Проаналізовано відмінності в наголошенні іменних частин мови та прислівників у «Граматичі» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр. з послідовним урахуванням зв'язку наголошеного складу з типом морфеми та морфемною структурою загалом і зміни місця наголосу в межах словозмінної парадигми та словотвірної пари. З'ясування акцентних розбіжностей слів, тотожних за фонетичним оформленням, в ідентичних за змістом пам'ятках має дати цінний матеріал для аналізу акцентних систем української та російської мов у процесі їхньої еволюції, вивчення механізмів формування та розвитку орфоепічних норм літературної мови, а також для порівняльно-історичних, типологічних і зіставних досліджень у галузі акцентології слов'янських мов із нефіксованим наголосом. Ці чинники й зумовлюють **актуальність дослідження**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає плану наукової роботи кафедри української філології, теорії та історії літератури Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Статика і динаміка в розвитку слов'янських і германських мов» (номер державної реєстрації 0114U004602, 3/2–1039; 04.07.2014), затверджена вченою радою Чорноморського державного університету ім. Петра Могили (протокол № 6 від 14 лютого 2013 р.).

Мета дослідження – виявити акцентні відмінності в однакових за змістом текстах «Граматичи» М. Смотрицького українського (1619 р.) та московського (1648 р.) видань, пояснити їх, визначити, наскільки наголошування досліджуваних слів відповідає староукраїнській акцентній системі першої половини XVII ст.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) виявити акцентні відмінності іменників, займенників, прикметників, числівників і прислівників у «Граматичі» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр.;

2) з'ясувати (де це можливо) праслов'янську акцентуацію аналізованих лексем (словоформ) та порівняти її з наголошенням в обраних пам'ятках;

3) зіставити наголошення досліджуваних слів у «Граматиці» 1619 р. та 1648 р.;

4) визначити відповідність чи невідповідність наголошення досліджуваних слів староукраїнській природній вимові.

Об'єктом дослідження є наголошування іменних частин мови і прислівників в українському та московському виданнях «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр.

Предметом дослідження є причини акцентних відмінностей іменників, займенників, прикметників, числівників та прислівників в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з московським виданням 1648 р.

Джерельна база дисертації. Матеріалом дослідження стали стародруковані видання «Граматики» М. Смотрицького (Єв'є, 1619 р. і Москва, 1648 р.) та інші староукраїнські пам'ятки XVI–XVII ст., наприклад, Апостол (1574, 1630, 1639); «Острозька Біблія» (1581); «Острозький збірник» (1588); «Лексис» (1596), «Граматика словенска» (1596) Л. Зизанія; «Незвісний твір Клирика Острозького» (1599); «Граматіки, или писменница языка словенскаго» (1638) М. Смотрицького; «Ключ разумѣнія» (1659) І. Галятовського; «Синопис І. Гізеля» (1678, 1680) тощо. За потреби залучалися свідчення лексикографічних праць: М. Погрібний «Орфоепічний словник» (1984); «Етимологічний словник української мови» у 7-ми томах (1982–2012); «Орфоэпический словарь русского языка» (1988), В. Ушаков «Акцентологический словарь древнерусского языка XIV века» (1982), І. Огієнко «Словник наголосів Чудівського Нового Завіту 1355 року» (1937) та інші джерела. Також використано діалектний матеріал: Й. Дзензелівський «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика)» (1960), Б. Кобилянський «Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття» (1928), П. Чучка «Деякі акцентологічні особливості говірок околиці Ужгорода» (1958). Для деяких аналізованих лексем послуговувалися свідченнями інших слов'янських мов, зокрема польської («Słownik języka polskiego», 1958–1969) та ін.

Методи дослідження. Провідним методом обрано *порівняльно-історичний*, який дозволив реконструювати давні, не зафіксовані пам'ятками слова і словоформи, урахувуючи фонетичні закони, закономірні звукові зміни, якими характеризуються споріднені мови. Ідентифіковано, подано повний список акцентних відмінностей у «Граматиці» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр. і класифіковано їх за допомогою *описового методу дослідження* та *кількісно-статистичного прийому*. *Зіставний метод* застосований для виявлення специфіч-

них спільних та відмінних рис, закономірностей у наголошенні іменних частин мови і прислівників староукраїнської мови XVII ст. порівняно зі староросійською.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше:

– *проведено* зіставний аналіз наголошення слів українського (1619 р.) і московського (1648 р.) видань «Граматики» М. Смотрицького;

– *виявлено, систематизовано та проаналізовано* весь комплекс акцентних відмінностей іменних частин мови та прислівників у «Граматичі» М. Смотрицького 1619, 1648 рр. у зіставленні з іншими граматиками і пам'ятками XIV–XVIII ст.;

– *удосконалено* методикау дослідження акцентних відмінностей у тотожних за змістом українському та московському виданнях тієї самої пам'ятки;

– *підтверджено* існування проблеми трансформації тотожних за змістом пам'яток українського та московського видань;

– *з'ясовано* причини відповідності чи невідповідності наголошування слів у «Граматичі» М. Смотрицького 1619 р. староукраїнській акцентній системі першої половини XVII ст.;

– *встановлено*, що переважна більшість слів українського видання «Граматики» відбиває саме староукраїнський наголос зазначеного періоду, відмінний від староросійського.

Теоретичне значення дисертації полягає у виявленні специфіки українського наголосу XVII ст., аналізі процесу становлення акцентуації іменних частин мови і прислівників української мови порівняно з російською.

Практичне значення. Результати, отримані в підсумку дослідження, можна використати для написання підручників, посібників, монографій з історії українського наголосу, під час укладання словника староукраїнських наголосів, для порівняльно-історичного й типологічного вивчення акцентних систем слов'янських мов. Фактичний матеріал можна застосувати під час викладання курсу історії української мови, спецкурсів та спецсеминарів з історичної акцентології української мови, порівняльно-історичної акцентології східнослов'янських мов. Розробленою спеціальною методикою можна послуговуватися під час аналізу акцентних розбіжностей в ідентичних за змістом текстах. З її допомогою можна проаналізувати еволюцію акцентуації досліджуваного слова (словоформи) від пізньопраслов'янського до сучасного періоду.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що самостійно виявлено, систематизовано, описано та проаналізовано акцентні

відмінності лексем (словоформ) різних частин мови. Дисертація і всі публікації, що відбивають її основні результати, написані одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження виголошено під час доповідей на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку та функціонування слов'янських і германських мов» (Миколаїв, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 2014), Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2015, 2016, 2017, 2018), II Міжнародній науково-практичній конференції (II Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej) «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» («Współczesne trendy rozwoju edukacji i nauki w kontekście interdyscyplinarnym») (Ченстохова, Польща – Ужгород – Дрогобич, 2016), Міжнародній науковій конференції «Слов'янські студії» (Миколаїв, 2016, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 2016, 2017, 2018), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства» (Слов'янськ, 2016).

Публікації. За матеріалами дисертації видано 7 статей, 4 з яких – у виданнях, затверджених МОН України як фахові, 2 – у закордонних наукових виданнях, 1 – в інших наукових виданнях. Усі публікації виконано одноосібно.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'ятих розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (105 позицій), умовних скорочень джерельної бази дослідження (108 позицій), списку умовних скорочень назв мов, термінів і понять та 5-ти додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 188 с., загальний обсяг – 250 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також наукову новизну, теоретичне і практичне значення, окреслено джерельну базу й методи дослідження, подано апробацію результатів.

У першому розділі «**Теоретичні й методологічні аспекти дослідження історії українського наголосу**» (с. 31–43) розглянуто

поняття акцентології як розділу мовознавства, наголосу як надсегментної одиниці, його функції. Стисло схарактеризовано внесок мовознавців у розробку проблемних питань акцентології. Відзначено, що основними питаннями, які висвітлюються в працях українських та зарубіжних учених про наголос, є еволюція акцентної системи української мови, акцентуація основних лексико-граматичних класів слів, акцентні типи в морфологічних класах відмінюваних слів, закономірності сучасної акцентуації, історичні зміни й тенденції розвитку наголосу. Розглянуто теоретичні та методологічні засади дослідження української системи наголошення. Також проаналізовано структуру, зміст та історію видання *«Грамматіки Славѣнскиѧ прѣвильноѧ Сѹнтагма»* М. Смотрицького 1619, 1648 рр. Відзначено, що пам'ятка пов'язана з культурно-національним рухом на українських та білоруських землях кінця XVI – поч. XVII ст., стрижнем якого було збереження культурних традицій, зокрема церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції як мови освіти, науки, літератури. Пам'ятка 1619 р. була надрукована в Єв'ї, яке в рік видання належало території Білорусі, проте її вважають українським стародруком.

Обидва досліджувані видання «Граматики» послідовно акцентовані. Про наголос як лінгвістичне поняття зазначено у двох із чотирьох виділених розділів граматики – орфографії та просодії. Збережено традицію постановки акцентних знаків у друкованих текстах над кожним словом. Цінність «Граматики» М. Смотрицького полягає не тільки в системі граматичних форм та законах церковнослов'янської мови, а й у розділі «Ѣ оудареніи», у якому подано правила позначення наголосу в XVII ст.

Методику аналізу акцентних відмінностей, запропоновану С. Пономаренком під час дослідження акцентних відмінностей львівського та московського видань Апостола 1574 та 1564 рр., удосконалено та застосовано в дисертації. Вона передбачає такі етапи:

1. Виявлення лексем (словоформ) з акцентними відмінностями в текстах «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр., групування їх за належністю до частини мови та місця наголосу в слові, установлення тенденцій зміни місця наголосу в межах словозмінної парадигми або словотвірної пари.

2. З'ясування первісної пізньопраслов'янської акцентуації досліджуваних лексем (за винятком деяких форм, де встановлення давнього акцентного типу є проблематичним).

3. Зіставлення наголошення аналізованого слова у виданні «Граматики» 1619 р. з його наголошенням у староукраїнських

граматиках, словниках, художніх та релігійних творах, які засвідчують аналогічні випадки акцентуації досліджуваного періоду.

4. Розкриття причин акцентних відмінностей у виданнях «Граматики» 1619 та 1648 рр., установлення відповідності чи невідповідності наголошення лексеми в інших стародруках досліджуваного періоду.

У другому розділі «**Акцентні відмінності іменників жіночого і чоловічого родів**» (с. 44–86) три підрозділи: «Загальна (кількісно-якісна) характеристика акцентних відмінностей іменників», «Акцентні відмінності іменників жіночого роду», «Акцентні відмінності іменників чоловічого роду».

Пам'ятки засвідчують 95 іменників, що мають акцентні відмінності. Використано підхід групування наголошених іменників за давніми основами, родами, відмінками та числами. Зафіксовано такі форми іменників: жін. р. *ā-/*jā-основ – 23, *ī-основ – 3, *ī-основ – 4, *r-основ – 1; чол. р. *ō-/*jō-основ – 30, *ū-основ – 2, *ī-основ – 1, *n-основ – 2; сер. р. *ō-/*jō-основ – 23, *n-основ – 5, *s-основ – 1.

Оскільки іменники мають розбіжності в наголошенні не тільки початкової форми, але й у відмінково-числових формах, то загалом, разом із повторами, нараховано 234 словоформи, які мають відмінності в акцентуації. З них 140 іменників у формі однини, 77 лексем у формі множини та 17 – двоїни.

Такий кількісно-якісний аналіз свідчить про те, що позначенню словесного наголосу в стародруках приділялася велика увага. Ті лексеми, граматичні форми яких трапляються з акцентними відмінностями дуже часто, доводять, що на той час їхнє наголошення в українському виданні принципово відрізнялося від тогочасного російського, наприклад: *імень* (Гр. См. 1619, 55, 56, 59 – тричі, 60 – 6 разів, 61 – двічі, 103) – *имень* (Гр. См. 1648, 86, 88, 89 зв., 90 – 5 разів, 91, 91 зв., 115).

Одним з найважливіших етапів порівняльно-історичного аналізу іменників є з'ясування первісної пізньопраслов'янської акцентуації, що дало змогу простежити процес становлення наголошення іменників на різних етапах розвитку мови. У деяких словоформ зберігається первісний наголос, в інших – утворюється новий. Наголос, як і інші мовні елементи, є наслідком історичного вибору, який обумовлений внутрішніми законами мови. Широкий ілюстративний матеріал з українських стародруків підтверджує своєрідність українського наголосу порівняно з російським. Розглянуто специфіку наголошення залежно від дериваційних характеристик слова.

Щодо акцентуації іменників жі́н. р. та чо́л. р. хитання наголосу часто пояснюється розмежуванням омонімічних словоформ однини та множини, наприклад: *вѣ́ страны* і *страны́*. Також тип наголошення може бути зумовлений вирівнюванням наголосу в межах словозмінної парадигми: *лю́бы*, *лю́бовь*, *лю́бви*, *вѣ́ любви*. Трапляються випадки, коли акцентуація аналізованої словоформи є нетиповою, що може бути пояснено як явище локальне чи книжне, наприклад: *в стро́цѣ*. Переміщення наголосу на прийменник було можливим лише в словах з рухомою акцентною парадигмою (далі – а.п.) і більшою мірою притаманне староросійській мові, тоді як у мові староукраїнській такий процес трапляється в нечисленних випадках: *посре́ди* і *посредѣ́*. Українське видання «Граматики» 1619 р. засвідчує давність акцентуації, староукраїнську вимову, давній церковний наголос.

У третьому розділі «Акцентні відмінності іменників середнього роду та іменників іншомовного походження» (с. 87–130) два підрозділи: «Акцентні відмінності іменників середнього роду» та «Іменники іншомовного походження».

Переважає більшість аналізованих іменникових лексем сер. р. з акцентними відмінностями в українському виданні відбиває староукраїнський наголос XVI–XVII ст.: нерухомий у межах словозмінної парадигми наголос віддієслівних іменників середнього роду, утворених за допомогою форманта *-нї-*: *глагола́нїє*, *навѣ́тованїє*, *обрѣ́занїє* (*Ѡбрѣ́занїє*), *послѣ́дованїє*, *поспѣ́ланїє*, *собеспѣ́дованїє*, *совѣ́тованїє*, *сѣ́тованїє*, *требованїє*, *Ѡбрѣ́тєнїє*, *чаї́нїє*. Деякі словоформи мають неоднаковий наголос у староукраїнській мові, що може бути спричинено втратою первісної акцентуації. Акцентні відмінності можуть свідчити про процес становлення нового наголосу.

Проаналізовано відмінності в наголошенні запозичених іменників, наприклад: *Грама́тїки* – *грамматі́ки*, *пара́дїгма* – *параді́гма*, *єтї́мологїа* – *єтимоло́гіа*, *зако́нь* – *зако́нь*, *діа́лекта* – *діалéкта*. Деякі лексеми іншомовного походження, наприклад, *іта́ліа*, *пелáгіа*, *константино́пол'*, *а́дріано́пол'* рідко трапляються в стародруках. Найчастіше зберігається наголос мови, з якої походить слово, проте великий вплив на акцентуацію має процес словотворення, за якого згідно з основним акцентологічним законом – законом аналогії – наголошення слів того самого словотвірного типу вирівнюється за акцентуацією твірного слова або за словотвірним формантом, якщо останній виступає як акцентно маркований (акцентно сильний) афікс, що відтягує на себе наголос. Окрім фонетичних, під час запозичення відбуваються також зміни й морфемної структури, а отже, і

наголошування. Фонетична адаптація слів іншомовного походження не була односпрямованою і пояснюється впливом західноєвропейських мов. Українське видання «Граматики» максимально зафіксувало первинний наголос, який переважно зберігся й донині.

Установлено, що причини акцентних відмінностей зумовлені реальною природою староукраїнської та староросійської вимови. Для підтвердження цих фактів використано матеріал українських та російських пам'яток XVI–XVII ст. Розбіжності в наголошенні пояснюються прямофонетичною та механічною стратегіями позначення акцентних знаків. Виявлено традиційну закономірність збереження іменниками первісної акцентуації, проте цей наголос не завжди стає акцентною нормою сучасних мов.

Зважаючи на викладене вище, можемо стверджувати, що тогочасний староукраїнський наголос іменників певною мірою відрізнявся від староросійського. Дослідження акцентних відмінностей іменників в українському та московському виданнях «Граматики» 1619, 1648 рр. засвідчує, що зміни в наголошених словоформах викликані історичними процесами і вказують на становлення акцентних норм.

У четвертому розділі «**Акцентні відмінності прикметників і числівників**» (с. 131–168) проаналізовано акцентні відмінності прикметників і числівників в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з московським 1648 р.

Короткі прикметники в українських пам'ятках мають переважно кореневе наголошення, остаточно втративши зв'язок з первісною акцентуацією: *добра, добри, красень, двовре́менно*, тоді як російські пам'ятки фіксують наголос коротких прикметників з односкладовою основою на флексії: *добра́, добри́*. Залишки праслов'янського флексійного наголошення – це відбиття церковнослов'янської акцентної традиції. Наголос прикметників на суфіксі в московському виданні, наприклад, *красе́нь, двовре́менно* свідчить про динамічні процеси, які відбувалися в аналізованому слові в староросійській мові в плані нормалізації його акцентуації.

Акцентні відмінності, засвідчені формами повних прикметників, складають переважну більшість цього лексико-граматичного класу. У староукраїнській мові порівняно з сучасною літературною мовою наголос послідовно переміщувався на суфіксальний голосний, наприклад: *древля́ный, единствéнный, единствéннымъ, восединствéннымъ, множествéннымъ, множествéнное, жесто́комъ*. Натомість флексійне наголошення, яке спостерігаємо у виданні «Граматики» 1648 р., було залишком первісної акцентуації: *древля́ный*. Кореневий

наголос виступав варіантним, що пояснювалося характером старовинних часокількісних й інтонаційних відмінностей голосних звуків: *єди́нственнии, єди́нственнымъ, воеди́нственномъ, мно́жественномъ, мно́жественное, жестоко́мъ*. Повні прикметники типу *дра́гий, зла́тый, мла́дши, чъждагъ, прѣстагъ, прѣстаѧ, прѣстое, зѣмный, зѣмнаѧ, чѣстный, чѣстнаѧ, чѣстное* в староукраїнській мові, відбиваючи пізньопраслов'янську вимову, мали кореневе наголошення.

Тогочасна українська акцентуація ступеньованих форм багатоскладових прикметників також відрізняється від російської. У староукраїнській мові вони мають наголос на суфіксі, наприклад: *блгочестивѣи́шій, израднѣи́шемъ, искъснѣи́шихъ, правѣи́шій, преславнѣи́шій, силнѣи́, силнѣи́ша, тцаливѣи́шъ, оубожа́йшій, оудобѣи́шагъ, во оудобѣи́шее*, що стало характерною рисою сучасної української літературної мови.

Прості за будовою кількісні числівники належали як до рухомої а.п.: *дѣва, *трѣје, *дѣвѣтъ, так і до баритонованої а.п.: *četŭre. Староукраїнський наголос цих лексем, не мотивований ані праслов'янською, ані давньоруською акцентуацією, засвідчує «живе» наголошення того періоду: *двѣ́ма, двѣ́ма, двѣ́ю, ѿ трі́е, трі́єхъ, чѣтырѣ́, чѣтырѣ́хъ, чѣтырѣ́мъ, девѣ́тъ*. Архаїчний російський наголос – це залишок первісної акцентуації, що частково підтверджений українськими стародруками, наприклад: *двѣ́ма, двою́, двомѧ́, трѣ́ма, трѣ́хъ, девѣ́тъ*.

Розбіжності в акцентуації складних за будовою кількісних числівників свідчить про зміну морфемної структури слів. Староросійське наголошення першого компонента числівника *єди́нънадѣсѧ́те* відбиває праслов'янську та давньоруську акцентуацію, що характерне й для сучасної російської мови. Староукраїнський наголос збережено сучасною українською мовою. Варіантність наголошення складних числівників спричинена втратою акцентуації кожного окремого компонента.

Збірні числівники в українському виданні мають кореневу акцентуацію, що вказує на «живий» староукраїнський наголос: *обѣ́сгъ, обѣ́сгъ, обѣ́сгъ*. Давню акцентуацію засвідчує російське видання пам'ятки: *ѡбои́, ѡбо́ю, ѡ́ ѡбоѣ́й, ѡ́боѣ́гъ, ѡ́боихъ, ѡ́боимъ, трѣ́го, на трѣ́е*. Підстави для варіації в наголошенні форм, які сформовані ще в праслов'янську добу, свідчать про становлення акцентної норми. У сучасній українській літературній мові збережено староукраїнське наголошення цих форм.

Коренева акцентуація повних порядкових числівників, або числівникових утворень прикметникового типу, зафіксована українським виданням пам'ятки: *вторыи, втораѡ, второє, седмаго, шестый, шестое*, тоді як російська пам'ятка відбиває флексійну: *вторыи, втораѡ, вторагѡ, второмѡ, вторымъ, шестый, шестое, седмагѡ*. Проаналізувавши акцентні відмінності в обох пам'ятках, зауважимо, що наголос на кореневій морфемі – реальний староукраїнський, який зберігає сучасна українська літературна мова. Акцентуація, засвідчена російським виданням, загалом збігається з давньоруською та відбиває, певно, церковнослов'янську систему наголошення. Наголос, позначений над згаданими вище формами в «Граматиці» 1648 р., успадкований сучасною російською мовою.

У п'ятому розділі «**Акцентні відмінності займенників і прислівників**» (с. 169–206) проаналізовано акцентні відмінності займенників і прислівників в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з московським 1648 р.

Власне вказівні та якісно-вказівні займенники не в усіх аналізованих формах відбивають первісну акцентуацію: *ѡ нѣгѡ, кѡнѣмѡ, онѣ, сіцѣва, сіцѣвѣхъ, сіцѣвѣми* і т. ін.; іноді спостерігаємо варіантність наголошення, наприклад, *сію, сіѡ, сіе*, що спричинено тенденцією до відтягування наголосу в українській мові на початковий склад, або *тѡю, тѡю* – злиттям двох форм вказівного займенника.

Тогочасна українська акцентуація присвійних займенників також відрізняється від російської. В українських стародруках відзначаємо варіантність у наголошенні займенникових прикметників, проте наголос у «Граматиці» 1619 р. – відображення «живої» української вимови того часу: *мой, моєго, моєгѡ, моємѡ, твоего, твоєгѡ, твоємѡ, твоєѡ, своєго, своїмѡ, своїѡ, ко своєї* тощо.

Аналізований питальний займенник *кѡи* і утворений від нього неозначений *коєждо* відбивають церковнослов'янську акцентну традицію, яка відрізняється від староукраїнської вимови: *кѡю, коїхъ, кѡїми, коєждо*.

Староукраїнська акцентуація означальних займенників, зафіксована в «Граматиці» 1619 р., зберігає первісний наголос і відповідає сучасній українській акцентній нормі: *інагѡ, інымъ, інаѡ, самагѡ, самомѡ, самаго, самы^{мъ}, самы, занѣ сама, самѡ, ѡ самої*.

Більшість акцентних відмінностей займенникових слів засвідчено формами родового та знахідного відмінків, наприклад: *оу мене, зѡмѡ, нѡны, нѡтѡ* і т. ін. Акцентні розбіжності аналізованих форм особових займенників підтверджують той факт, що переміщення наголосу з

кінцевого складу на першій – це не тільки традиційна акцентна зміна для розмежування відмінкових форм, але й іноді помилка друкарів, прикладом якої є словоформа *тобою*.

Найпоширенішу групу прислівників з відмінностями в наголошенні складають похідні від іменників. Ці відмінності пояснюються збереженням давнього первісного наголошення субстантивних основ. Акцентуація ж первинних непохідних форм майже тотожна.

Відіменникові прислівники староукраїнської мови характеризуються переважно кореневою акцентуацією, що відбиває тенденції тогочасної української акцентної системи, наприклад: *вовѣки, подóлгѣ, почасти, послѣди, средѣ, гóрѣ, крómѣ, посрédѣ, созади, междѣ*. Акцентні відмінності пояснюються кількома причинами. Твірні іменники в праслов'янській мові належали до рухомої а.п., а значить переміщення наголосу на прийменник-префікс у давньоруській мові цілком можливий. Первісний кореневий наголос твірного компонента теж має великий вплив. У староросійській мові у префіксальних відіменникових прислівників наголос пересувався на префікс, наприклад: *вóвѣки, пóдолгѣ, пóчасти*.

Тогочасні прислівники типу *бóхма, вéсма, ёлма, тóлма* мають наголос на корені, чим відбивають тенденції «живої» тогочасної вимови.

Відприкметникові прислівники на *-о*: *пóлезно, рáзѣмно* в українському виданні представляють лише один з варіантних наголосів; на *-ѣ*: *єдинствéннѣ, естествéннѣ, множествéннѣ* зберігають наголос тих форм, від яких утворені.

Відзайменникові прислівники *аки, пако* з суфіксальним наголошенням, наприклад, *акí, акíбы, па'кóваже, па'кóво* на староукраїнському ґрунті почали втрачати первісний кореневий наголос, що визначав традиційну церковнослов'янську вимову.

Позиція наголосу складних прислівників частіше визначалася за семантичним принципом виділення важливого компонента, тому й спостерігаються хитання в наголошенні цих форм у староукраїнський період, наприклад: *чес'ради – чесоради*.

ВИСНОВКИ

У заключній частині дисертації сформульовано загальні **висновки**.

1. В аналізованих пам'ятках загалом виявлено 190 імен та прислівників з акцентними відмінностями. Серед них іменників –

95 (50 %), займенників – 15 (7,9 %), прикметників – 30 (15,79 %), числівників – 12 (6,31 %), прислівників – 38 (20 %). Ураховуючи словоформи і повтори з ідентичними наголосами, загалом 635 акцентних відмінностей, з яких іменники складають 234 (36,9 %), займенники – 111 (17,5 %), прикметники – 115 (18,1 %), числівники – 112 (17,6 %), прислівники – 63 (9,9 %).

2. Для іменників усіх типів основ і граматичних форм акцентні відмінності пояснюються розмежуванням омонімічних словоформ однини та множини в українському виданні та збереженням давньої акцентуації в московському. Це може бути зумовлено вирівнюванням наголосу в межах словозмінної парадигми, наприклад: *любы, вѣтій*, або пояснено як явище місцеве чи книжне, наприклад: *в стрѡцѣ*. Переміщення наголосу на приєдник було можливим лише для імен з колишньою рухомою а.п. та більшою мірою було притаманне староросійській мові, тоді як у мові староукраїнській такий процес засвідчено в нечисленних випадках: *на среди, посреди и посредѣ, на средѹ*. Деякі словоформи мають неоднаковий наголос у староукраїнській мові, що може бути спричинено втратою первісної акцентуації. Деякі акцентні відмінності можуть засвідчують становлення нового наголосу, який пізніше збережений сучасною мовою. У наголошенні запозичених іменників, наприклад, *Грам^матики* (Гр. См. 1619) – *грамматики* (Гр. См. 1648), *ет^ммологія* (Гр. См. 1619) – *етимологія* (Гр. См. 1648), *константинопол'* (Гр. См. 1619) – *константинополь* (Гр. См. 1648), *Тимофее* (Гр. См. 1619) – *тимофее* (Гр. См. 1648), *грекѣни* (Гр. См. 1619) – *грекѣни* (Гр. См. 1648) найчастіше зберігається наголос мови, з якої походить слово, однак важливу роль відіграє процес лексичної деривації, за якого може відбутися вирівнювання наголошення за акцентно маркованим словотвірним формантом. Виявлено традиційну закономірність збереження іменниками первісної акцентуації, проте цей наголос не завжди стає акцентною нормою сучасних мов.

3. У дисертації проаналізовано займенникові словоформи, наприклад: *оу мене, йнагш, коєждо, коїхъ, моєгш, к^бнємѣ, самѣмѣ, свѣго, свѣмѣ, таково, твѣгш, тобою* тощо. Традиційну акцентну зміну для розмежування відмінкових форм представляє акцентуація більшості займенникових слів, ужитих у формах родового та знахідного відмінків. Натомість власне вказівні, якісно-вказівні та означальні займенники не в усіх згаданих формах відбивають первісну акцентуацію, зате відповідають сучасній українській акцентній нормі.

4. Проаналізовано, наприклад, такі прикметники: *двоврємен^наѣ, добра, древл^ный, единствєнъ, зємный, иск^снѣиших^б, первообра^зный,*

правѣишій, прѣстѣ, чѣждагѡ тощо. Наголос коротких прикметників з окситонованою а.п. в українських пам'ятках переважно кореневий, він не відбиває первісну акцентуацію. Натомість російські пам'ятки фіксують наголос на флексії, що пояснюється церковнослов'янською акцентною традицією. У староукраїнській мові наголос послідовно переміщувався на суфіксальний голосний на відміну від сучасної літературної мови, тоді як московське видання фіксує флексійне наголошення, яке є залишком первісної акцентуації. Щодо ступеньованих форм, то в староукраїнській мові вони мають наголос на формотворчому суфіксі, що стало характерною акцентною рисою сучасної української літературної мови.

5. Охарактеризовано акцентуацію числівників, наприклад: *вѣтраѡ, двѣма, двѣдѣсѡтъ, девѡтъ, єдинѡдѣсѡтъ, ѡбѡи, ѡсѡмѡ, сѣдѡмаѡ, трѣѣ, трѣсѡѡ, чѣтырѣ, шѣстѡый*. Староукраїнський наголос простих кількісних та збірних числівників не мотивований ані праслов'янською, ані давньоруською акцентуацією, засвідчує «живе» наголошення того періоду. Архаїчний російський наголос – залишок первісної акцентуації, яку частково фіксують і українські стародруки. Розбіжності в акцентуації складних за будовою кількісних числівників свідчать про зміну морфемної структури цих слів. Варіантність наголошення складних числівників спричинена втратою акцентуації кожного окремого компонента. Проаналізувавши акцентні відмінності повних порядкових числівників, або числівникових утворень прикметникового типу, з'ясовано, що наголос на кореневій морфемі – реальний староукраїнський, який зберігає сучасна українська літературна мова, натомість флексійна акцентуація, зафіксована російським виданням, переважно збігається з давньоруською.

6. Проаналізовано також прислівники, наприклад: *бѡхѡма, внѣгда, вѡвѣки, гѡрѣ, єдѡва, єдинѡствѣннѣ, заєдѡва, кѣдѣ, многѡбѡбраѣнѣ, многѡствѣннѣ, ѡвогда, подѡблѣѡ, послѣди, посрѣдѣ, рѡзѡмно, скѡрѣѣ, созѡди, такѡже, чѣсѡради, акі, акіѡбы, пѡкѡваже, пѡкѡво* тощо. Найпоширенішу групу прислівників з відмінностями в наголошенні складають похідні відіменникові, акцентуація ж первинних непохідних форм майже тотожна. Це пояснюється збереженням давнього первісного наголошення. Відіменникові прислівники староукраїнської мови характеризуються переважно кореневою акцентуацією, що відбиває тенденції тогочасної української акцентної системи. Акцентні відмінності пояснюються кількома причинами. Твірні іменники в праслов'янській мові належали до рухомої а.п., а значить переміщення наголосу на прийменник-префікс у давньоруській мові було цілком

можливим. Первісний кореневий наголос твірного компонента теж мав великий вплив. У староросійській мові в префіксальних відіменникових прислівників наголос перемістився на префікс через наявність у корені коротких циркумфлексованих голосних. Відприкметникові прислівники зберігають наголос тих форм, від яких утворені. Відзайменникові прислівники з суфіксальним наголошенням на староукраїнському ґрунті почали втрачати первісний кореневий наголос, що визначав традиційну церковнослов'янську вимову. Позиція наголосу складних прислівників частіше визначалася за семантичним принципом виділення важливого компонента, тому й спостерігаються хитання в наголошенні цих слів у староукраїнський період.

7. Зміни наголосу, простежені в пам'ятках слов'янської писемності, виявляють тенденцію до перебудови акцентної системи, тому український наголос у давнину відрізнявся від російського, утворюючи власну систему. Це пояснюється відходом від фонетичного принципу та початком дії морфологічних чинників. Нові явища нашаровуються на давні основи, у зв'язку з чим і відбуваються змішування давніх наголосів з новими. Акцентуація, зафіксована московським виданням, переважно збігається з давньоруською та відбиває, певно, церковнослов'янську систему наголошення. Наголос, засвідчений у «Граматиці» 1648 р., здебільшого успадкований сучасною російською мовою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових періодичних фахових виданнях України:

1. Полуектова А. Ю. Особливості акцентуації числівників у староукраїнській мові: порівняльно-історичний і зіставний аспекти (на матеріалі українського та московського видань «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр.) / А. Ю. Полуектова // *Наук. праці : наук.-метод. журнал : Філологія. Мовознавство.* – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Т. 255. – Вип. 243. – С. 74–81.

2. Полуектова А. Ю. Акцентні відмінності іменників середнього роду *ǫ-/*jǫ-основ в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з російським виданням 1648 р. / А. Ю. Полуектова // *Мовознавство.* – 2016. – № 4. – С. 47–59.

3. Полуектова А. Ю. Особливості акцентуації неособових займенників у староукраїнській мові (на матеріалі українського та московсь-

кого видань «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 pp.) / А. Ю. Полуєктова // Наук. праці : наук.-метод. журнал : Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – Т. 299. – Вип. 287. – С. 89–94.

4. Полуєктова А. Ю. Акцентні відмінності повних прикметників в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з російським виданням 1648 р. / А. Ю. Полуєктова // Наук. праці : наук.-метод. журнал : Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – Т. 315. – Вип. 303. – С. 29–35.

Статті в наукових періодичних фахових виданнях інших держав:

5. Полуєктова А. Ю. Акцентні відмінності запозичених іменників в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з російським виданням 1648 р. / А. Ю. Полуєктова // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – Warszawa : East European Scientific Journal, 2017. – № 5 (21). – С. 54–63.

6. Полуєктова А. Ю. Акцентні відмінності іменників середнього роду з основою на приголосний в українському виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. порівняно з російським виданням 1648 р. / А. Ю. Полуєктова // Сб. науч. трудов Scientific World Journal. – Minsk : Yolnat PE, 2017. – № 14. – Volume 2. – С. 80–89.

Статті в інших наукових виданнях:

7. Полуєктова А. Ю. Особенности презентации акцентной системы в украинском и российском изданиях «Грамматики» Мелетия Смотрицкого 1619, 1648 гг. / А. Ю. Полуєктова // Сб. науч. трудов SWorld. – Иваново : Маркова АД, 2014. – Вип. 2. – Т. 19. – С. 39–43.

АНОТАЦІЯ

Полуєктова А. Ю. Акцентні відмінності іменних частин мови та прислівників у виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р. (Єв'є) порівняно з виданням 1648 р. (Москва). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України. – Київ, 2019.

У дисертації розглянуто акцентні відмінності таких повнозначних частин мови, як іменники, займенники, прикметники, числівники та

прислівники, що зафіксовані в цілком тотожному за змістом тексті українського та московського видань «Граматики» М. Смотрицького 1619 і 1648 рр. З'ясовано праслов'янську акцентуацію для аналізованих слів (словоформ) і зіставлено з наголошенням в інших українських та російських стародруках XVI–XVIII ст., словниках і діалектологічних працях. За допомогою порівняльно-історичного методу дослідження подано характеристику наголосу в українській пам'ятці на предмет відповідності староукраїнській вимові та виявлено особливості акцентуації різних класів слів у староукраїнській мові.

Переважає більшість акцентних розбіжностей засвідчують те, що зміни в наголошенні форм викликані історичними процесами, а не помилковим вибором позначки, указують на тогочасний український наголос XVII ст., що був відмінний від російського цього ж періоду.

Ключові слова: акцентуація, акцентна парадигма, акцентна система, акцентні відмінності, акцентний тип, наголос.

АННОТАЦІЯ

Полуэктова А. Ю. Акцентные отличия именных частей речи и наречий в издании «Граматики» М. Смотрицкого 1619 г. (Евье) в сравнении с изданием 1648 г. (Москва). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Институт языкознания им. А. А. Потебни Национальной академии наук Украины. – Киев, 2019.

Работа посвящена исследованию акцентных различий в идентичных по содержанию текстах «Граматики» М. Смотрицкого, изданных в Евье и Москве в 1619 и 1648 гг. Цель работы – определить акцентные отличия имён существительных, местоимений, имён прилагательных, имён числительных и наречий в «Грамматике» М. Смотрицкого 1619 и 1648 гг., выяснить причины изменения позиции ударения, установить особенности акцентной системы украинского языка в сравнении с русским анализированного периода. Выяснение праславянской акцентуации словоформ, сопоставление с ударением в других украинских и российских старопечатных изданиях XVI–XVIII вв., словарях и диалектологических трудах позволяет дать характеристику ударению в украинском памятнике на предмет соответствия староукраинскому произношению. Определены особенности системы акцентуации разных классов слов в староукраинском языке.

Большинство акцентных отличий указывают на то, что изменения в постановке ударения вызваны историческими процессами, а не ошибочным выбором обозначения.

В первом разделе *«Теоретические и методологические аспекты исследования истории украинского ударения»* рассмотрено понятие ударения как надсегментной единицы, его функции. Кратко изложен вклад исследователей в науку об ударении. Определено, что эволюция акцентной системы украинского языка, акцентуация основных лексико-грамматических классов слов, акцентные типы, закономерности современной акцентуации, исторические изменения и тенденции развития ударения – это основные проблемные вопросы акцентологии, представленные в работах учёных. Проанализирована структура, содержание и история *«Грамматіки Славѣнскиѧ прѣвилноѧ Сѣнтаграма»* М. Смотрицкого 1619, 1648 гг.

Во втором разделе *«Акцентные отличия имён существительных женского и мужского родов»* проанализированы акцентные отличия имён существительных женского и мужского родов в украинском издании «Грамматики» М. Смотрицкого 1619 г. в сравнении с московским 1648 г., что часто объясняется разграничением омонимичных словоформ единственного и множественного числа. Эти отличия были также обусловлены выравниванием ударения в пределах словоизменной парадигмы.

В третьем разделе *«Акцентные отличия имён существительных среднего рода и заимствованных имён существительных»* описаны акцентные отличия имён существительных среднего рода и имён существительных иностранного происхождения в украинском издании «Грамматики» М. Смотрицкого 1619 г. в сравнении с московским 1648 г., объясняются причины акцентных отличий, обусловленные объективной природой староукраинского и старорусского произношения. Для подтверждения этих фактов был использован материал украинских и российских старопечатных изданий XVI–XVIII вв. Выбор места ударения определяется прямофонетической и механической стратегиями постановки акцентных знаков. Определена традиционная закономерность сохранения именами существительными первичной акцентуации, однако это ударение не всегда становилось нормой современного украинского языка.

В четвёртом разделе *«Акцентные отличия имён прилагательных и числительных»* проанализированы акцентные отличия имён прилагательных и имён числительных в украинском издании «Грамматики» М. Смотрицкого 1619 г. в сравнении с московским

1648 г. Ударение вышеперечисленных частей речи в украинском памятнике объясняется особенностями староукраинской акцентуации. Краткие формы прилагательных в большинстве случаев имеют ударение на корне, окончательно потеряв связь с первичной акцентуацией. Некоторым прилагательным характерно вариантное ударение, что указывает на формирование акцентной системы. Ударение числительных в украинском издании не мотивировано ни праславянской, ни древнерусской акцентуацией, отличия объясняются изменениями в морфемной структуре словоформ.

В пятом разделе *«Акцентные отличия местоимений и наречий»* проанализированы акцентные отличия местоимений и наречий в украинском издании «Граматики» М. Смотрицкого 1619 г. в сравнении с московским 1648 г. В акцентуации некоторых семантических разрядов местоимений наблюдалась тенденция к оттягиванию ударения в украинском языке на начальный слог. Определительные местоимения сохраняли первичное ударение, которое отвечает современной акцентной норме. У наречий наибольшее количество отличий зафиксировано у отыменных производных, которые преимущественно имели ударение на корне. Таким образом, фактический материал украинских старопечатных изданий подтверждает, что ударение «Граматики» 1619 г. – отображение «живого» староукраинского произношения.

Ключевые слова: акцентуация, акцентные отличия, акцентная парадигма, акцентная система, акцентный тип, ударение.

ABSTRACT

Poluektova A. Ju. The Accent Differences of Nominal Parts of Speech and Adverbs in the Edition of “Grammar” by M. Smotrytskyi of 1619 (Evia) in comparison with the Edition of 1648 (Moscow). – Manuscript.

The dissertation is submitted for a candidate of philological sciences. The specialty 10.02.01 – the Ukrainian language. – O. O. Potebnya Institute of Linguistics of the Ukrainian National Academy of Sciences. – Kyiv, 2019.

Present dissertation deals with accent differences of such nominal parts of speech as nouns, pronouns, adjectives, numerals as well as adverbs which were detected in the text of Ukrainian and Moscow editions of “Grammar” by M. Smotrytskyi dated 1619 and 1648 which both have similar contents. Proto-Slavonic accentuation was explored for the words (word forms) under

analysis and compared with the accentuation in other Ukrainian and Russian old printed books of 16th–18th centuries, dictionaries and dialectological works. With the help of comparative-historical analysis, it was presented the characteristic of stress in the Ukrainian document considering its compliance with Old Ukrainian pronunciation. Peculiarities of stressing system of different word classes were found out in the Old Ukrainian language.

The majority of accent differences prove that changes in the stressed forms were caused by historical processes and not by inaccurate choice of stress mark and they specify the Ukrainian stress of the 17th century which was different from the Russian accent of that same period.

Key words: accentuation, accent differences, accentual paradigm, accent system, emphasis type, stress.

Підп. до друку 02.05.2019.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 5740.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

